

Emberek és fák

Jólesően figyelték a buszmegállóban várakozók az enyhe téli időben szorgoskodó kertészeket, ahogy gondos szakértelemmel ültették a fákat, bokrokat. Apró kis gallyak, nagybokrosok vesszők álltak ki a földből, de a képzelet sűrű bokrokat, terebélyes fákat teremtett helyükbe. Kicsit arrébb egy földkupac fogott, ahogy a talicskások csapata hordta széjjel. Egy kistraktor vidáman pöfögött a járdán.

Kissé odébb, talán ötven méterre egy másik gép nagyobb jóval az előbbinél, hosszú gépját úgyesen mozgatta le és fel. Új még. Látszik ez a festésén is meg arisztokratikus mozdulatain. A Magyar Posta-embléma is jól láthatóan díszelve rajta. Földet rakott egy gépkocsira. Aztán elment a megrakott gépkocsi, a markoló maradt. A vezető lassú mozdulatokkal cigarettára gyújtott, aztán hirtelen kiugrott a gépből. A markolókanalakat mustralgatta, egy fadarabbal bökölte. Talán tisztogatta, aztán visszalépett fülkéjébe. Hirtelen indított, a gép hátrahőköl, a kar erőteljesen meglendült és a közeli fa tövébe csapódott. A kéreped csattanva repedt szét, s elővillant a fehér, nyirkos fatest. Még néhányszor ismételte a mozdulatot, mikor egy nyugdíjas bácsi, feltehetően unokájával sétálgatott arra, s kiáltott egy nagyot:

— Ember, mit csinálsz?

— Semmi köze hozzá! — kiabálta vissza a vezető szemmel láthatóan megsértődve, s aztán dúcásan magára csapta az ajtót.

Két kép.

Egy jó, s egy rossz ugyanott.

R. F.

Ne tovább!

Fura újítás öltik az utas szemébe a Vágóhid-Tarján között közlekedő egyik csuklós villamoson. A kocsipia-onján, közvetlenül a jegylyukasztó fölött, egy vörös nyúl és ez a felírás: „JEGYERVENYESÍTŐ” ékeltelenedik, bizonyára a „gyengébb” feljegyzés és szórakozott utasok eligazítására. Aki ezt a torz szót olvassa, borsózik a háta a szörnyűségtől.

Először is: a kalauz nélküli villamos közlekedést jól megszokták már Szegeden is az utasok, tudják, hogy a lyukasztómasinák hol vannak felszerelve és milyen célt szolgálnak. Eligazításokra tehát aligha van szükség, ha jeggyel utaznak. De ha mégis fontosnak látszik útbaigazításuk a bonyolultnak vélt jegylyukasztásban, akkor a kocsipia-onjára szánt szöveget lehetne magyarul, egyszerűbben és közérthetőbben is felírni, valahogy így: JEGYLYUKASZTÓ!

Talán idejében szorultunk, hiszen még nem mind-egyik csuklós villamosra pingálták fel az idézett „újítást”, amelyet — véleményünk szerint — az áldozati kocsin is sürgősen le kell kaparni.

L. F.

A mézeskalácsos ritka hagyatéka

A debreceni Déri Múzeum szakemberei megkezdtek a nemrégiben elhunyt Kerékgyártó Sándor mézeskalácsos hagyatékának számbavételét. Az ezeröt száz darabból álló ritka gyűjteményt a mézeskalácsos végrendeletében a múzeumra hagyta. Debrecenben a legfrissebb mézeskalácskészítő

dinasztia volt a Kerékgyártó család, s Kerékgyártó Sándornak már a dedapja is ezt a mesterséget folytatta. Több mint kétszáz recept alapján készítette fél évszázadon át a hajdúsági különlegeségeket a nagy hírű mester. Maga faragta a különböző figurákhoz az úgynevezett ütőfákat.

Önkéntes tűzoltók Tápén

Tápén hagyományai vannak az önkéntes tűzoltók munkájának. Az idősebbek talán emlékeznek az 1927. évi nagy tűzre, amikor tíz lakóház vált a lángok martalékává, s 50 ember maradt hajlék nélkül. A kár mintegy ötvenezer pengő volt. Ez az eset és több kisebb-nagyobb gyulladás önmagában is elegendő volt ahhoz, hogy a lelkes tápéiak megszervezzék a 30-as évek elején az önkéntes tűzoltó testületet. Az első parancsnok Nagyszűcs József, akkori jegyző lett. Az alapítógok közül Széll Illés és Miklós György ma is kapcsolatban áll a testülettel.

Az 1958—64 közötti esztendőkre tehető az egyesület lényekora. Nem a fellobbanó lángok miatt; a társadalmi munkások áldozatkész, lelkiismeretes tevékenysége teszi emlékeztetőt ezt az időszakot. Összesen hat csapat működött Tápén: a felnőtt- és ifjúsági, fiú és lány csoportok szép sikereket arattak a tűzoltóversenyben. 1960-ban a lányonok bejutottak az országos döntőbe is, ahol harmadik helyezést értek el.

Azóta lassan vesztett vonzerejéből ez az elfoglaltság, nincs vagy alig van utánpótlás. Mindössze egy csapat verbulódott össze, amely a télesztől, az ÁFESZ-től kap támogatást. Megelőző, felvilágosító munkája mellett állandó készenlétben van, szerencsére azonban az utóbbi időben nem volt tűz Tápén.

A tanácsháza dísztermében megtartott legutóbbi ülésükön — dr. Bodó István testületi elnök megnyitóját — Török Antal parancsnok értékelte az előző év munkáját, amelyről Török Imre, a városi parancsnokság századosa is elismeréssel szólt.

L. Zs.

Gazfickók és bárányok

Oldrich Danek darabja a szegedi színházban

Pokolba kívánna bárki, ha Heródes különítményeiseihez hasonló kutyaszorítóba kerül. Vagyis parancsot kap csecsemők lemészárlására. Mert a tét mindenképpen siralmas: önpusztító parancsmegtagadás, vagy a végrehajtás lélekölő kataklizmája. A bibliai történeli tanulságainak nehéz keresztje alól nem szökhet el a ma embere sem, aki tegnap még elhülten hallgatta a vietnami háború rémségeit, tegnapelőtt meg az atombombát: félte.

Vezető napilapunk karácsonyi publicisztikájában találon írta Aczél György: „az eszmék nem a tevékenység fölött lebegnek, hanem beleszövődnek”. Nézzük tehát hogyan a cseh Oldrich Danek szombaton bemutatott darabjában, a *Negyven gazfickó meg egy maszüllett bárányban*. A cselekmény nagyjából ismert: a Róma elleni hazafias önvédelemre készülő Heródes csillagjósoknak elhiszi, hogy új király született, s trónját féltve parancsot ad a betlehemi újszülöttek legyilkolására. A királyi gárda második kohorszáának harmadik század különítménye először ellenáll, majd valamiféle jó ügy sejtetésének (a cél szentesíti az eszközt), és szolgálati kötelezettségének fölmentő bizonyosságával vállalja. A következőkben Judea népeinek haragja, mely a királyt halálba kergeti, s új helyzet áll elő: az embertelen parancsot „átlagon fölüli kegyetlenséggel és lelkesedéssel” végrehajtó különítménynek is bűnhődnie kell. Danek olyan megoldást ad, ami az igazságot meg a józanságot is megrövidíti, csak a parancsot végig megtagadó altisztet végzik ki. Az új királynő megbocsát az előző király hű katonáinak, viszont az önvád alól senkit sem menthet föl, a Pap bűnösnek érzi magát, a vértől „begözell” harcos kimegy a tömegbe, ahol fölkoncolják, a cinikus Tiszt pedig öngyilkos lesz.

A hírhedt bibliai történetből Danek általános és aktuális erkölcsi kérdésezzelakat csomóz ki. 1. A végrehajtó ismerje-e a parancsot, az egyén tettét mennyiben motiválja, ha hitt benne, vagy annak embertelenségét fölismerve mégis végrehajtotta? (Ezen belül, a közvetlen végrehajtók és a parancsot továbbító „tisztakezők” felelőssége azonos vagy nem? A Tiszt úgy véli: „nem hinni kell a parancsokban, hanem végrehajtani azokat”). 2. Fölmentő érvényű mentesség-e, hogy valakinek úgyis meg kell tenni? Meddig lehet a bűnt megideologizálni? 3. Milyen Danek fölillantja, a prostituálnak sem volt muszáj az utcára menni, bár ezzel csak magának ártott, megkérdezi, vajon a közösség egészét érintő sorsügyekben van-e szabad választása az embernek. Úgy hiszem, ez a legizgalmasabb kérdés. A darab mottója aligha véletlenül idézi J. P. Sartre-ot: „a hősök csapdába esett szabad emberek — mint mi magunk, mindannyian. Az egyén csak a kiutat keresheti... az egyetlen... a sajátját. A kiutat megjelölve teremti meg önmagát”. Mint ismeretes, a 40-es években, a fasizmus és a francia ellenállási mozgalom ütközéspontján Sartre az emberi cselekvés, a döntés szabadságának és felelősségének problémá-

ját úgy vetette föl, hogy az ember végtelen helyzetekben is mindig választhat két lehetőség, a vállalás és az önpusztítás között. Nem a társadalom felelős tehát — vélte akkor —, illetve nem hivatkozhatunk a körülményekre: az ember mindig maga felelős tetteiért, hiszen mindig van — bárha erősen korlátozottan — választási szabadsága. Ennek a különleges helyzetekre lecsontozott (és a most mellőzött összefüggéseivel erősen leegyszerűsített) filozófiának kezei lenyomata Danek darabja, nem nehéz ráismerni a rendkívüli körülményekre, ahol is elemzi végsősoron a cselekvés felelősségének kérdését. És hasonló eredményre jut: nincs általános felelősség, az nem hárítható másra, mindenkinek vállalnia kell a magáét. Szemléltetésül csak egyetlen dialógust.

Vakarcs: Be kell bizonyítanunk, hogy nem lehetett ellenkezni! Hogy nem lehetett!!

Főúr: Hát, ami azt illeti, éppenséggel lehetett, hiszen meg is tettük.

Vörös: Csakhogy egy kicsit nem sikerült nekünk.

4. Végül — nem kevésbé súlyosan — fölkerdezi Danek: ki ítélhet?

*

Itt érzem a darab egyetlen problematikáját. A szerző valamiféle éteri megoldást keresve egyfelől kizárja a kárvallottak jogos indulatait, vagyis a főbűnösök hivatali utódai ítélkeznek — másfelől viszont nem biztos benne. Azt mondja a királynő: „Azok odakint, akik beleőrültek a fájdalomba, csak a vért látják. Ki ítélhet el bennünket igazságosan, ha nem mi magunk?” — és hozzáfűzi: „En nem tudom, én kérdezem.” Ebből a dilemmából sem nehézzé annak mai érvényességét meghallani. A Pap pálcát tör önmaga fölött: ne a végrehajtókat, a rábeszélőket büntessék. Ugyanakkor a királynő végzés csupán a parancsmegtagadót küldi a halálba, az indok józan, mégis vitatható. Józansága: nem akar több vért, a bosszú további bosszút szül, tehát értelmetlen. Problematikussága pedig: „nem maradt életben egy altiszt, aki megtette azt, amit nem lehetett megtenni”. Addig rendjén, hogy az igazságos ítélkezésem is vállalni kell a megalkuvást. Am bármily kegyetlenül reális lehet, hogy minden judeai kicsit bűnösnek érzi magát (mert hitt Heródesben), következésképpen „bűnösök között nem élhet egyetlen ártatlan” — Danek logikai úton erőlteti a megoldást, „bűnösnek kell lennie, különben a többiek azok”. Kérdéses. Az egy-mindenki szembeállítás ott is laza, hogy a törvényt (az erkölcsöt) éppen azok a bizonyos többiek csinálják, akik önmaguk megítélésük fölismerehetik, az ártatlanok kegyelmet kell gyakorolniok. Rádásul pedig elfogadhatatlan az az igazság, mely igazságtalan ítéleten nyugszik. A darab világszereplőinek paramétereit telepíti a szerző legalábbis nem ellenőrizi következetesen, hogy elméleteit a gyakorlat, az erkölcsstartalmakat a valósságtartalmak visszaigazolják. Vagyis az eszmék helyelközöl a tevékenység fölött szöknek, lebegnek, ahelyett, hogy beleszövődjenek. A Tiszt öngyilkossága lényegében annak beismerése, hogy maga Danek is vívódik: abszolút igazság nincs, ahol erőlen a törvény, erős az önvád, a bűntudat.

Talán a fentiekből kitér- szik, gondolatgazdag darabot választott **Giricz Máttyás**, **Nikolényi István**

Korábbi rendezéseit vissza-idézve szembeötlő a rokonság, messzire ne menjünk, akár *A lobositzai csatával*. Melyről ha annak idején emlegettek, hogy a brechti színházhoz kötődő *Hacks Kurázi mamája* — eljátszva a gondolattal, a *Negyven gazfickó* éppúgy lehet *Danek Lobositzai csatája*. Ami fel-tétlenül közös: a háborútól és minden esztelen vérontástól megcsömörlött ember pokoljárása a józan ész, a felelősség, a szükségesség és a tisztesség stációjánál.

A *Negyven gazfickó* harmonikus szerkezetét (a megszálalást megelőző és követő szituáció) időegységében a cselekmény elrendezése is olyan, hogy a nagyszínpadi és kamarajelenetek szimmetrikusan tagolódnak) *Gyarmathy Agnes* ritmikus díszletképe valósággal sugározza. A rideg páncélburkolatú őrhely keszonlevegőjébe a kivezető vaslépcsők átlós meghosszabbításában visszafelé helyezi le a tisztiz manzard oldottabb szobabelsőt. Praktikusak, célszerűsükben kifejezőek Gyarmathy jelmezei is, szürösra kiképezve a marcona különítményeseket, kiket Danek nem annyira jellemzési feladatokkal lát el, inkább képleteket képviselnek — jellemjegyekkel. Szokásához híven *Giricz Máttyás* ismét „totális színházat” rendezett, a bejáratú ajtófélté képeken, hangszórókon él a darab, melynek gondolatiságához emelkedett hófokú színpadot tud teremteni. S ha színészei nem mindig képesek elszakadni korábbi szerepmaradványaiktól, a szöveg diktálta groteszk, fanyar stílus (*Balogh Géza* fordítása) végig ott vibrál az előadásban. Elsősorban *iff. Újlyak László* jóvoltából, aki a Tiszt kulcsszerepéhez méltóan átgondolt és kidolgozott, színesen nagyvonalú, remek alakítást nyújtott. Közvetlenül mellé kell sorolnunk *Martin Márta* két arcát, a hetérahajlamú hercegnőt, meg a trón magasába emberleg is följutó királynőt, de a Pap pózáiban savonaróli fanatizmust is fantáziával eljátszó *Nagy Zoltán*, és a kisebb szerepben *Mentes József* (*Bíró*). Aki akasztófahumoral tudja leleplezni egy hivatás vesztélyeit, ha az kiszolgáltottabb a hatalomnak, mint az igazságnak. A negyven gazfickónak emlegetett csecsemőknek persze csak sírását hallani, a „maszülött bárányok” (*Garai József, Bagó László, Gyürki István, Jachinek Rudolf, Horváth István, Kovács János, Király Levente, Kátay Endre*) viszont kellő alázattal — bár olykor kissé tempótlanul — indulatoskodnak a színen. Közülük *Kátay Tengerésze* telitalálat, a legnehezebb dolga viszont *Király Levente*nek van, mert természetével szűk neki a *Vakarcs*, így figuráját annak emberi kiserőségével, elesettségével kell pótolnia. A katonabunkert örömtanyává fölverő cicuskák közül *Fogarassy Mária* az Anya múltját, *Faluhelyi Magda* a Lány kilátástalan jövőjét érzékelteti egyszerre finom és naturálsan földhözragadt eszközökkel. Az őrtálló katona: *Szabó István*, megfelelt.

*

A néhány darabjával (az *Itt oroszlanok vannak* című filmjével) hazánkban eddig sem ismeretlen *Oldrich Danek*nek izgalmas születésnapi ajándékot rendezett a szegedi színház. A szerző január 16-án lesz 49 éves.

*

*

*

*

*

*

*

*

*

*

*

*

*

*

*

*

*

*

Fejtörő játékok

„Európacenitrikus irodalom” és művészetsemléltünk következménye, hogy mexikói író jelentkezése a képernyőn — ritkaság. *Rodolfo Usigli* azonban nem egzotikus, hanem hazája problémáira érzékeny, napjaink általános kérdéseire választ kereső író — kommentálta a tévéújság vasárnapi esti műsorát. A szélhámós cselekménye valóban nem egzotikus, az alapszituáció inkább kurlózból ered.

Cesar Rubio, a sikertelen életű történész különös bonyodalomba sodródik: viselkedésével, jól időzített hallgatásával — tehát anélkül, hogy formálisan hazudna — elhiteti, ő a rejtélyesen eltűnt forradalmár. Meghökentő indítás, s amennyiben nem feltétlenül szó szerint, hanem képletesen értelmezzük, többé-kevésbé hihető is. Különbösen sem érdemes sokat meditatálni rajta, az író számára ugyanis csak apropóul szolgált. Urügyként, egy feszült, pontról-pontra izgalmasabb logikai játék kibontakoztatására. A játék pikantériája: *mi az alapötlet*

kissé valószínűtlen, addig a hozzá kapcsolódó mellékszálak szorosan a valóságra épülnek. Bepillanthatunk a látványos politikai akciók, az áldemokratikus választások kulisszái mögé, megleshetjük, hogyan szenved vereséget az objektív tényekkel megtagadott igazság, hol kezdődik a hősiesség és a bátorság.

A tévéjáték igazsággal nem szentációk. Tudjuk, parányi indíték is elég, s a céltalannak tűnő élet is meglehetősen értelmet. Közismert igazság, már-már közhely: akaratunk ellenére is lehetünk hősök és szélhámósok. Az sem titok, hogy nem mindig a szélhámós a legnagyobb képmutató. (*Rubio* és *Narvarro* esetében az utóbbi az igazi szélhámós.)

Esztorgályos Károly rendező és *Szántó Erika* dramaturg a sok-sok kimondatlanul jelenlevő kérdés, etikai és filozófiai utalásellenére is eredeti medrében tudta tartani a játékot, mely szórakoztató, izgalmas fejtörővé alakult.

„Megtörtént” agysejtekkel válhattunk át a kö-

vetkező fejtörőre, a megreformált *Kicsoda-micsodára*. Az újjátékot játék megjelöléssel szolgált: láthatatlanná tette a zsűrit. A nézők ezután legelőjebb az elemés gépet szidhatják, hogy kicsoda-micsoda húzódik meg zsinórtekervényei mögött, nem tudni. A zsűri helyett viszont láthatunk egy fülkét, ahová felváltva vonulnak önkéntes száműzetésbe a versenyzők. Párosával kell azonos feladványt megfejteniük: az ötlet érdekes, de félt, hogy néhány adás után beleunnak a rejtvénykedvelők. Az első adás izgalma — hála *Hufnagel Pistinek* — mindenestre sikerült biztosítani.

L. Zs.

1976. évi JUGOSZLÁV egyéni turistautazáshoz

valutaigénylő nyomtatvány irodánkban vásárolható

COOPTOURIST, Szeged, Kelemen u. 2. Telefon: 12-374.